

**ROZHLASOVÉ VYSÍLÁNÍ BBC
WENZLA JAKSCHE:
ZAPOMENUTÁ KAPITOLA
ČESKO-SUDETONĚMECKÝCH
VZTAHŮ V BRITSKÉM EXILU
ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY**

FRANCIS D. RAŠKA

Úvod

Sudetoněmecká otázka zůstává sporným bodem v česko-německých vztazích. Česká strana si zpravidla stěžuje na úlohu sudetských Němců při likvidaci první Československé republiky a na brutální utlačování Čechů v Protektorátu Čechy a Morava. Sudetští Němci tvrdí, že byli obětí české diskriminace před válkou, a že princip kolektivní viny, který byl použit jako hlavní oprávnění pro poválečné vysídlení sudetských Němců z Československa, byl nespravedlivý. Zvláštním aspektem česko-sudetoněmeckých vztahů jsou styky mezi československou exilovou vládou v Londýně vedenou prezidentem Edvardem Benešem a sudetoněmeckými sociálními demokraty organizovanými v Treuegemeinschaft sudetendeutscher Sozialdemokraten pod vedením Wenzla Jaksche. Sudetoněmečtí sociální demokraté byli prokazatelně antifašisté, kteří se jak před Mnichovem, tak do 15. března 1939 loajálně zastávali Československé republiky. Před rokem 1939 se sudetoněmečtí sociální demokraté snažili přesvědčit

československou vládu, aby prosadila konstruktivní politické reformy, které by odstranily sudetoněmecké stížnosti na diskriminaci, jenž umožnily vzestup popularity Henleinovy strany.

Dlouhá přímá exilová jednání Beneše a jeho nejbližších spolupracovníků na jedné straně s Jakschem na straně druhé nepřinesla dohodu, která by byla oběma národním skupinám umožnila opět žít po válce ve společném státě. Tato jednání, která začala již v létě 1939, byla jednostranně přerušena Benešem 10. ledna 1943. Ve svém posledním dopise Jakschovi,¹ Beneš svalil odpovědnost za neúspěch v jednání na Jaksche a zmínil všechny „chyby“, kterých se Jaksch a jeho spolupracovníci dopustili. Mezi zmíněnými důvody byly také Jakschovy projevy v německém programu BBC, které Beneš charakterizoval jako kardinální chybu a porovnal tyto projevy s Henleinovou předválečnou činností, jejímž účelem bylo zainteresovat cizí velmoci ve vnitřních československých záležitostech.

Historikové doposud věnovali velmi málo pozornosti Jakschovým rozhlasovým projevům v BBC. Vzhledem k pokračujícímu nedorozumění a konfliktním názorům jak dospět k trvalému řešení komplexního vztahu mezi Čechy a sudetskými Němci je užitečné se věnovat této specifické kapitole v dějinách vztahu mezi oběma skupinami demokratických exulantů, který byl ještě navíc komplikován proměnlivým stanoviskem britské vlády vůči postavení sudetských Němců a platnosti mnichovské dohody. Archivní dokumenty přesvědčivě dokazují, že na konec nad vším ostatním zvítězil politický oportunismus.

Jakschova žádost o povolení vysílat sudetským Němcům

V počátečních fázích války se britská vláda cítila vázaná mnichovskou dohodou a vyjmula sudetské Němce a další národnostní menšiny z Československa z jurisdikce provizorní československé vlády

¹ AUTGM (Archiv Ústavu T. G. Masaryka), Praha, EB-L, kr. 97, koncept Benešova posledního dopisu Jakschovi, 2. 12. 1942; Viz též Beneš, E., *Memoirs of Dr. Eduard Beneš*, London, 1954, str. 320–334.

v Londýně. Britové však měli zájem na tom, aby se sudetští Němci účastnili československých exilových aktivit a doufali, že se obě strany dohodnou na společném budoucím programu. Předseda Treuegemeinschaftu Jaksch měl volný přístup k Foreign Office a jednal se stejnými vládními úředníky jako Beneš a československá vláda. V roce 1940 Beneš oficiálně pozval členy Treuegemeinschaftu, aby vstoupili do československé státní rady, ale v té době sudetoněmečtí sociální demokraté nebyli ochotni vstoupit bezpodmínečně. Obě strany si byly vědomy, že Britové měli velký zájem o sudetoněmeckou účast a pravidelně informovaly Foreign Office o podrobnostech jednání.

25. ledna 1941 zaslal Jaksch memorandum úředníku Foreign Office Rogeru Makinsovi, ve kterém informoval o pomalém pokroku v jednání s Benešem.² V příloze byla nóta, která upozorňovala na to, že Rakousko a Sudety reprezentují slabý článek nacistického režimu. V nótě se tvrdilo, že v Sudetech existoval silný odpor vůči nacismu, ale že tento odpor byl ztížen tím, že chyběla podpora i povzbuzení od Britů. V této době bylo britské propagační úsilí zaměřeno pouze na Čechy a o něco méně na Rakušany. Nóta konstatovala následující: pokud si britská politika přeje stimulovat opoziční síly v Sudetech, britské válečné cíle by měly obsahovat prohlášení, že sudetští Němci, zbaveni nacistického duchu, budou vyzváni k spolupráci v československé či středoevropské federaci a budou mít autonomii. Mezi prvními kroky, které by měly být učiněny, patří zavedení zvláštního programu BBC, který by povzbudil sudetoněmeckou opozici, podobně jako plánovaný program pro Rakousko. Při schůzce, která se konala o týden později, Makins Jakschovi slíbil, že se bude zabývat Jakschovým návrhem, a že prozkoumá možnosti zavedení zvláštního programu BBC, který by měl vzbudit protifašistický odpor mezi sudetskými Němci.³

Makins potom informoval britského zástupce u československé prozatímní vlády Bruce Lockharta o Jakschově žádosti, a také požá-

² PRO (Public Record Office), London, FO371, File 26392, C918/639/12, Jaksch to Makins, 25 January 1941.

³ Ibid., Memorandum of W. Jaksch; Makins's note, 3 February 1941.

dal Rexe Leepera, činitele oddělení politického zpravodajství, o jeho názor.⁴ V té době se na ministerstvu zpravodajství právě diskutovalo o německé propagandě. Beneš měl při konzultaci námitky k Jakschovým plánům, podle něj „doba nebyla zralá pro taková vysílání.“⁵ Oddělení politického zpravodajství se domnívalo, že taková vysílání by se mohla uskutečnit pouze se souhlasem a za spolupráce československé vlády. Pokud by Češi dali souhlas, byla by tato vysílání součástí týdenního zpravodajství do Rakouska.⁶ Přesto, že Makins uznal, že by bylo žádoucí nedráždit československou vládu, nesouhlasil s představou, že by Britové měli konzultovat československou vládu předem a rovněž nesouhlasil, že by sudetští Němci měli být považováni za „německou menšinu v Československu.“⁷ Makins připomněl britské stanovisko, které jasně vyjímalo sudetské Němce z pravomoci provizorní československé vlády. Také upozornil na to, že Beneš hodlal vytvořit německé župy v západních Čechách, a že Beneš sám „nebyl nijak žhavý považovat je za německou menšinu v Československu.“ Lockhart ale nesouhlasil s představou sudetoněmeckých vysílání. Konstatoval, že působivost takové propagandy by byla pravděpodobně omezená, neboť by přinesla jen malé povzbuzení a bez dohody mezi Čechy a sudetskými Němci v exilu existuje jen malá naděje do budoucnosti. Lockhart kladl důraz na negativní působení těchto vysílání na československou pozici a připomněl ostatním „zvláštní postoj demokratických sudetských živelů k válce.“ Vyslovil se takto: „Československé občanství je dnes výhodnější než občanství nacistického Německa, ale v případě, že válka skončí sociální revolucí v Německu, německé občanství by se mohlo stát výhodnější než občanství československé. Z toho důvodu, sudetští Němci dávají přednost vyčkávací taktice.“ Lockhart opět prohlásil, že zavádět vysílání sudetským Němcům předtím než se Jaksch a Beneš dohodnou způsobí ještě větší nesoulad mezi oběma skupinami.⁸

⁴ Ibid., Makins to Lockhart, 6 February 1941; Makins to Leeper, 11 February 1941.

⁵ PRO, FO371, File 26392, C3939/639/12, Roberts's minute, 2 May 1941.

⁶ Ibid., Leeper to Makins, 16 April 1941.

⁷ Ibid., Makins to Leeper, 28 April 1941.

⁸ Ibid., Lockhart's memorandum: „Broadcasts to the Sudeten Germans“, 4 May 1941.

11. června 1941 se na ministerstvu zpravodajství opět diskutovalo o vysílání.⁹ Na základě písemného názoru R.H.S. Crossmana bylo rozhodnuto, že zvláštní vysílání pro sudetské Němce je nežádoucí, neboť vůči sudetským Němcům neexistovala pevná britská politika. Způsobené potíže by byly větší než užitek. Bylo doporučeno, aby normální německé týdenní zpravodajství občas obsahovalo zprávy o sudetských Němcích. Cílem bude ukázat sudetským Němcům, že nebyli zapomenuti. Do takových zpravodajství by se hodili britští politici, kteří spolupracovali se sudetoněmeckou opozicí proti Henleimovi. Aby takovéto projevy byly účinné, měly by být opakovány nejméně každé čtyři až pět týdnů. Nakonec pak byl Jaksch pozván, aby vysílal pro sudetské Němce každých čtrnáct dní. Při zářijové návštěvě Foreign Office Jaksch vyjádřil spokojenost s vysíláním a řekl, že projevy byly „slyšeny a oceněny“ v Sudetech.¹⁰

Vysílání

Jakschovo vysílání začalo 9. července 1941 a trvalo téměř rok. Názvy jeho relací byly: „Sudetská spravedlnost“, „Oběti míru“, „Stoupající příliv“, „Vánoční vzkaz“, „Přátelé doma“, „Varování sudetským Němcům“, „Pozice Pandita Néhrú“, „Sudety“ (III, IV), „Sudetští Němci v Hitlerově válce“, „Přede mnou je zpráva z Bulharska“, „Třetí rok války“, „Dušičky“, „Občanská válka v Sudetech“, „Japonsko a Sudety“, „Zklamání naděje pro mír“, „Heydrich a Češi“, „Heydrich a sudetští nacisté“, „Hitlerův okruh činnosti“, „Gauleiter mluví vřelými slovy.“¹¹ Tato vysílání byla obecného charakteru, šlo o dosti typickou protinacistickou propagandu zaměřenou na německé obyvatelstvo a zvláště na sudetské Němce. Podrobná analýza všech textů v Jakschových pozůstalostech neprokazuje ani tu nejmenší neloajlnost vůči Československu. Abych podpořil tento závěr, je užitečné zopakovat obsah některých projevů.

⁹ 9. PRO, FO371, File 26392, C6399/639/12, Wrangham (Ministry of Information) to Roberts.

¹⁰ PRO, FO371, File 26392, C10002/639/12, Makins's minute, 6 September 1941.

¹¹ Sudetendeutsches Archiv, München, Nachlass Jaksch, svazek C2 až C24, Jakschova rozhlasová vysílání do Německa, červenec 1941–červen 1942.

Většina projevů byla účinná ba dokonce dojemná. Jaksch šikovně kombinoval své znalosti historie regionu s informací o současné situaci. Často zmiňoval rostoucí sudetoněmecké ztráty na frontě a vždycy poukázal na ty, kteří za ně byli zodpovědní. V „Osudu sudetských Němců“ Jaksch obvinil Henleina ze zneužívání sudetské mládeže, která „pochodovala v bílých punčochách před válkou a nikdy netušila, že to povede k pochodu vstříc bílé smrti v Rusku, smrti ve vlnách Atlantiku či v horkém písku Libye.“¹² V „Stoupajícím přílivu“ zdůraznil beznadějnost války a zastal se sudetoněmeckých demokratických vůdců, kteří dali přednost exilu než aby se zúčastnili zničení vlastního národa. Volit bylo možné mezi válkou a mírem. Henlein zvolil válku a sudetská mládež byla nyní postupně ničena na frontě.¹³

Ve svých projevech Jaksch často porovnal současné podmínky s podmínkami, které existovaly v předválečném Československu. Často projevoval solidaritu s českým národem. V „Dušičkách“ Jaksch mluvil o velikých ztrátách sudetských vojáků u Moskvy a také prohlásil, že masové hroby se plní nejen na frontě. Zároveň upozornil na utrpení Čechů, kteří byli vražděni Heydrichem. Navíc zdůraznil, že český národ povstane z nynějšího otroctví. Po osvobození Češi znovu získají svůj stát a sudetští Němci budou muset opět žít s nimi.¹⁴ V „Občanské válce v Sudetech“ Jaksch vzpomínal, jak se Henleinovi nepodařilo vyprovokovat občanskou válku v Sudetech potom, co československá vláda nabídla ve čtvrtém plánu vše, co Henleinovci chtěli. Jaksch poukázal na rozdíl mezi předválečným Československem, kde každý mohl stávkovat a stěžovat si a současností v nacistických Sudetech. „Ten, kdo by si dnes stěžoval, by byl ukamenován jako pes.“¹⁵ V „Sudetech IV“ Jaksch připomněl prohlášení Anthonyho Edena z jara 1941, že poválečné tresty by se mohly týkat všech Němců. Jaksch soudil, že taková pomsta by byla logickým výsledkem hrozného chování okupantů i neuvěřitelného útlaku v Protektorátu pod vedením K. H. Franka. Apeloval na sudetské Němce, aby se nestali

¹² Ibid., svazek C3, vysílání „The Fate of the Sudetens.“

¹³ Ibid., svazek C5, vysílání „Rising Tide.“

¹⁴ Ibid., svazek C17, vysílání „All Souls' Day.“

¹⁵ Ibid., svazek C18, vysílání „Civil War in the Sudeten.“

katy českých vlastenců, a aby je neudávali Gestapu, neboť „říšští bonzové“ jednou utečou a sudetští Němci zůstanou v blátě.¹⁶ V relaci „Heydrich a sudetští nacisté“ Jaksch prohlásil, že Heydrichův teror Čechy v Protektorátu nezlomí a zdůraznil, že tento teror způsobil pobouření ve značné části svobodného světa. Opět posluchačům připomněl roli, kterou sudetští Němci, jako Frank a další, hráli v útlaku Čechů.¹⁷ V „Třetím roce války“ popsal „osvobození“ Sudet v roce 1938 jako orgii zaslepenosti, která ve skutečnosti byla „tancem smrti.“ Jaksch poukázal na to, že válka začala v Praze. „Začala nikoli jako obrana, nýbrž jako agrese proti malému, zoufalému českému národu.“¹⁸ Ve svém posledním vysílání „Heydrich a Češi“ (11. června 1942) Jaksch protestoval, že Heydrichova smrt posloužila jako výmluva pro předem plánovanou pomstu na malém, statečném národě, který odporoval nacistické vládě hrůzy. „Nacistické bestie už zničily celé vesnice. Lidice již nejsou. Muži byli zavražděni, ženy s dětmi uneseny a domy srovnány se zemí. Gestapáčtí katani spáchali nejhorší zločiny proti českému národu. Osud Lidic se stal stálým pomníkem hrůzy na věčné časy. Český národ bude opět svobodný a jednou odsoudí ty, co se zúčastnili jeho utlačování. V soudu dějin bude jedinou obhajobou účast a solidarita v protifašistickém boji. Čeští bojovníci za svobodu umírají také za svobodu německých antifasistů.“¹⁹

Československý názor na Jakschovo vysílání

26. listopadu 1941 si československý státní ministr Hubert Ripka stěžoval britskému vyslanci Nicholsovi, který právě nahradil Lockharta jako britský zástupce u československé vlády, na Jakschovo vysílání v německém programu BBC a navrhl, že vysílání by mělo být převedeno do československého programu. Uvedl dva důvody pro tuto žádost. Za prvé by toto vysílání připravilo sudetské Němce na vstup do československé státní rady a za druhé, z hlediska propagandy by bylo

¹⁶ Ibid., svazek C12, vysílání „Sudetenland IV.“

¹⁷ Ibid., svazek C22, vysílání „Heydrich and the Sudeten Nazis.“

¹⁸ Ibid., svazek C16, vysílání „The Third Year of War.“

¹⁹ Ibid., svazek C21, vysílání „Heydrich and the Sudeten Nazis.“

užitečné nejen v Sudetech, ale v celých Čechách a na Moravě. Nichols odpověděl, že o této žádosti dost neví, ale slíbil, že se obrátí na odpovídající autority.²⁰

Frank Roberts z Foreign Office ve své zprávě²¹ sdělil, že československá žádost na převedení Jakschových projevů byla založená na pochybném předpokladu, že československá vláda a sudetští Němci dosáhnou dohody. Dle Robertse by převedení do československých relací mělo špatný vliv na stanovisko sudetských Němců i Německa všeobecně. Také zdůraznil, že Jaksch a jeho stoupenci by považovali takové rozhodnutí za porušení dohody, podle které se britská vláda pokusila držet rovnováhu mezi Jakschem a Čechy. Žádná praktická výhoda pro spojence v takovém kroku dle Robertse neexistovala. Změna by reprezentovala „další český úspěch v jejich snaze tlačit nás k tomu, že by došlo k uznání Československa v té podobě jak existovalo před Mnichovem.“

Za týden se Nichols a Jaksch setkali s Makinsem ve Foreign Office a kromě jiných věcí jednali také o Jakschových projevech. Jaksch sdělil, že „jsou dobře slyšet v Sudetech a už vzbudily značnou reakci na sudetoněmecké straně.“ Makins doporučil, aby byl Beneš informován, že Jakschovy projevy mohou být převedeny teprve po dosažení dohody a po vstupu demokratických sudetských Němců do státní rady. „Kdyby takové povolení bylo dáno před dohodou, nahrálo by to Dr. Benešovi a zaprodalo by to sudetské Němce. Beneš by pak už nemusel věnovat žádnou pozornost Jakschovi a jeho stoupencům.“²²

Beneš znovu požádal o převedení projevů 11. prosince. V aide memoire z 9. ledna 1942 Nichols dostal příkaz od britské vlády, aby neměnil britské stanovisko vůči projevům, neboť jiné řešení by mohlo být považováno za nepřímé britské uznání začlenění sudetských Němců do budoucího československého státu. Německá propaganda by tento fakt použila jako důvod nejen k zastrašování sudetských

²⁰ PRO, FO371, File 26392, C13205/639/12, Nichols to Eden, 26 November 1941; Viz též AUTGM, fond 40, XI/19, Ripkova zpráva o setkání s Nicholsem.

²¹ PRO, FO371, File 26392, C13260/639/12, Roberts's minute, 28 November 1941.

²² Ibid., Makins's minute, 10 December 1941.

Němců, nýbrž také v Německu, kde Jakschovy projevy byly slyšet.²³ 13. ledna 1942 byl Ripka kritizován v politickém výboru státní rady sociálním demokratem B. Laušmanem za to, že umožnil Jakschovi vysílat v německém programu BBC. Ripka bránil svou pozici a dokumentoval své neúspěšné zásahy proti vysílání ve Foreign Office.²⁴

15. ledna hovořil Nichols o tomto problému s Ripkou a o den později s Benešem.²⁵ Beneš prohlásil, že dovolovat Jakschovi vysílat v německém programu BBC byl chybný krok. Byla to nejen taktická chyba, ale udělá to špatný dojem na říšské Němce i na Čechy v Protektorátu. Nichols ve své zprávě poznamenal, že československá žádost převést Jakschovy projevy reprezentovala celou otázku ústavního postavení sudetských Němců v budoucím Československu. Dospěl k názoru, že Beneš a Jaksch jednali v době, kdy se oba doprošovali přízně britské vlády. Ripkova zpráva o schůzi ukazuje, že Britové zamítli žádost převést projevy, neboť takový krok by naznačoval nepřímé uznání, že sudetské oblasti byly součástí Československa. Ripka se pak snažil osobně apelovat na Jakschovo vlastenectví a požádal ho, aby zrušil vysílání ze své iniciativy. Vysvětlil Jakschovi jak silně bylo jeho vysílání kritizováno ve státní radě. I když mu řekl o jednání s Brity o převedení těchto projevů na český program, nesdělil mu oficiální britský názor. Kritika B. Laušmana Jaksche mrzela, neboť ve svých projevech nikdy nehanil český národ. Považoval to za další důkaz, že dohoda s českou stranou o budoucím uspořádání bude nemožná. Rozhovor však ukončil optimistickým prohlášením, že v rozhodnutí o projevech budou mít naštěstí poslední slovo Britové.²⁶

Jaksch potom promptně informoval Foreign Office o českých stížnostech a o jejich žádosti, aby projevy přerušil. Uznal, že projevy měly možná příliš obecný obsah a navrhl, aby občas byl program za-

²³ PRO, FO371, File 30831, C326/326/12, Roberts's minute, 9 January 1942; Makins's memorandum to Nichols, 12 January 1942.

²⁴ Vondrová, J., Češi a sudetoněmecká otázka, Praha, 1994, poznámka č. 4 k dokumentu 82, str. 149.

²⁵ PRO, FO371, File 30834, C1101/326/12, Nichols to Eden, 19 January 1942; viz též Vondrová, dokument 82, str. 147–149.

²⁶ AUTGM, fond 40, karton 62, XI/1/4, Schůzka Ripky s Jakschem, 23. ledna 1942.

měřen pouze na sudetské Němce. Makins však Jakschovi poradil, aby pokračoval ve vysílání za nynějších podmínek.²⁷

Britské rozhodnutí přerušit Jakschovo vysílání

Ve své analýze Jakschova vysílání dospěl Frank Roberts k názoru, že „znemožnit Jakschovo vysílání sudetským Němcům by bylo stejně hloupé jako nedovolit českým vůdcům, aby vysílali svým lidem.“ Radil, aby Jakschovi bylo dovoleno pokračovat ve vysílání. Ve své zprávě Roberts dospěl k závěru, že „Beneš ztratil smysl pro realitu, když Britům radil, že by měli považovat Jaksche za dalšího Henleina a také tvrdil, že britská vláda tvoří dalšího sudetského führera.“²⁸

2. března 1942 přišel Jaksch k Makinsovi se žádostí rozšířit vysílání do Sudet na pět minut jednou týdně. Aby ospravedlnil tento krok, Jaksch upozornil, že „Freiheitssender“ ovládaný komunisty vysílal dvakrát denně z Moskvy v době, kdy Jakschovo vysílání v BBC bylo zkráceno na 3,5minutový ranní program jednou za dva týdny. Roberts byl toho mínění, že jakékoliv rozšiřování Jakschova vysílání by komplikovalo česko-britské vztahy a doporučil, aby se pokračovalo ve statu quo. Lockhart, který měl negativní názor na Jakschovy iniciativy opakoval, že vysílání je chyba. Lockhart se zabýval následujícími praktickými body: „Jakou pomoc můžeme za války čekat za prvé od sudetských Němců? A za druhé od Čechů?“ Dospěl k závěru, že dobrá vůle Čechů je mnohem důležitější než dobrá vůle sudetských Němců. Podle Lockharta, značná část sudetských Němců podporovala nacisty, Sudety byly domovem pangermanismu a sudetští Němci byli nejbrutálnějšími exponenty nacistického teroru. Lockhart také tvrdil, že německá sociálně demokratická strana v Sudetech byla rozbita Gestapem. Navíc se Lockhart obával, že povolení sudetským Němcům vysílat na německém programu BBC vzbudilo u Čechů dojem, že Sudety byly považovány za část Německa²⁹. Roberts, který

²⁷ PRO, FO371, File 30834, C1309/326/12, Makins's minute, 2 February 1942.

²⁸ Ibid., C1645/326/12, Roberts's minute, 15 February 1942.

²⁹ Ibid., C2408/326/12, Jaksch to Makins, 2 March 1942; Roberts's minute, 14 March 1942.

nesouhlasil, konstatoval, že logicky by Lockhartovo stanovisko znamenalo, že veškeré vysílání do Německa by nemělo být povoleno, neboť určité spojenecké mocnosti by s tím nesouhlasily. Také řekl, že Rusové nezastavili komunistické sudetoněmecké vysílání jen proto, že by to možná urazilo českou přecitlivělost. Na konec Roberts zůstal na staré pozici, že by status quo měl pokračovat.³⁰

V nótě pro ministra zahraničních věcí Anthonyho Edena, který měl 23. března obědvat s Benešem, Foreign Office doporučil aide memoire, aby Jaksch pokračoval ve vysílání.³¹ Zpráva z britského vyslanectví v Stockholmu chválila působení Jakschova vysílání, zvláště to, že Jaksch používal materiál ze Sudet, který získával přes kontakty ve Švédsku.³²

V britském parlamentu byl ministr zpravodajství dotázán, zda by nemělo být zahájeno specifické rozhlasové vysílání pro sudetské Němce. Když odpověděl, že „vlny již byly přetíženy“, bylo navrženo, že v tzv. „tichém období“, t.j. když se nevysílalo, by mohly být určité kmitočty použity pro tento účel.³³ V květnu 1942 Jaksch sdělil, že byl požádán, aby s komunisty společně vysílal na Radiu Moskva. Potom, co Jaksch tuto možnost odmítl, mu bylo nabídnuto, aby vysílal sám. Jaksch informoval Foreign Office, že možná nabídku přijme, ale že musí předem získat souhlas výkonného výboru své strany. Požádal Robertse o radu jak postupovat, ten mu však neodpověděl.³⁴

Dubnová diskuse o sudetoněmeckém vysílání stimulovala jiné akce. 10. května se Lord Vansittart dotázal Edena na Jakschovo vysílání. Vansittart prohlásil, že „Jaksch byl nejen ultralevicový socialista, ale také nacionalista a pangermán, který byl nepřítelem Čechů.“ Ptal se na důvody rozhodnutí nechat Jaksche vysílat a charakterizoval to jako zrůdnost. Vansittart pak požádal Edena, aby vysílání bylo přeru-

³⁰ Ibid., Roberts's minute, 11 April 1942.

³¹ Ibid., C2945/326/12, Note for the Secretary of State, 22 March 1942; Nichols to Makins, 17 March 1942.

³² Ibid., C3384/326/12, Stockholm Chancery report on broadcasting to the Sudeten Germans, 30 March 1942.

³³ Ibid., C4512/326/12, Parliamentary question (Mr. Horabin) on British broadcasts to the Sudeten Germans, 29 April 1942.

³⁴ Ibid., C4762/326/12, Makins's minute, 6 May 1942.

šeno. Potom, co neobdržel odpověď na svůj dopis, napsal Vansittart opět Edenovi a pohrozil mu parlamentními interpelacemi, pokud nebudou Jakschovy projevy okamžitě zastaveny. 10. června se Eden Vansittartovi omluvil v dopise a ujistil ho, že byl v úzkém styku s Benešem a že se hodně zabývá československou politikou. Eden pak předal korespondenci s Vansittartem odborníkům na Československo ve Foreign Office Robertsovi, Makinsovi a Orme Sargentovi.³⁵

Lockhart souhlasil s Vansittartem a opakoval svůj dřívější názor, že Jakschovo vysílání bylo škodlivé. Podrobně popsal, proč by Jakschovo vysílání mělo být přerušeno. Dospěl k závěru, že hlavní pachatelé zvěrstev po atentátu na Heydricha byli sudetští Němci. Lockhart také upozornil na to, že debata, kterou hrozil Vansittart ve sněmovně lordů by „poškodila politickou válku.“³⁶ Roberts měl na celou záležitost jiný názor. Vzpomínal na předešlé debaty na konci roku 1941 a připomněl Edenovi, že vztah mezi Benešem a Jakschem se zhoršil hlavně vinou Beneše. „Když Beneš nabídl Jakschovi bezpodmínečný vstup do státní rady, Jaksch to přijal. Beneš si to pak ale rozmyslel a výsledek je, že se od té doby nedohodli. V kontextu jednání není moudré „předhodit Jaksche vlkům“ tak, jak by si to přáli Lockhart a lord Vansittart.“ Roberts také řekl, že by bylo hloupé a oslabilo by to německý odboj, kdyby části německého území byly nabídnuty spojencům. Podle Robertse také existoval objektivní důkaz, že Jakschovy projevy byly kladně přijaty. Roberts navíc zdůraznil, že Jaksch svou spolehlivost prokázal tím, že odmítl vysílat na Radiu Moskva. Nakonec Roberts doporučil, že by Britové neměli podlehnout tlaku československé vlády, bez ohledu na to, zda je to tlak přímý nebo nepřímý přes lorda Vansittarta.³⁷ Makins, který rovněž nesouhlasil s Lockhartem, prohlásil: „V době, kdy oba byli v slabé pozici, byli Beneš a Jaksch ochotni se dohodnout a my jsme souhlasili, že budeme rozhodčí. Beneš pak podvedl Jaksche a nyní si pro svůj podvod přeje naše imprimatur. To nemohu doporučit.“³⁸ Orme Sargent řekl,

³⁵ Ibid., C6447/326/12, Vansittart to Eden, 10 May 1942.

³⁶ Ibid., Lockhart to Makins, 14 June 1942.

³⁷ Ibid., Roberts's minute, 16 June 1942.

³⁸ Ibid., Makins's minute, 17 June 1942.

že přerušení Jakschova vysílání by oslabilo Brity ve vztahu k Benešovi, na druhé straně ale také uznal, že pokračování vysílání by škodilo britské propagandě v Československu.³⁹ Eden promyslel odlišné názory svých poradců a 27. června oznámil své rozhodnutí Jakschovo vysílání zastavit. O svém rozhodnutí informoval Beneše 27. června a o dva dny později napsal Vansittartovi.⁴⁰

Jaksch se nevzdal. V listopadu opět začal jednat o vysílání. Stěžoval si na to, že nesměl vysílat v době, kdy sudetoněmečtí komunisté vysílali krajanům z Moskvy čtyřikrát denně⁴¹. V dopise Franku Robertsovi diskutoval o tom, že už neexistovala žádná propaganda pro sudetské Němce z Londýna. Jaksch chtěl obnovit vysílání i bez své osobní účasti. Pro vysílání chtěl však získat spolupracovníky ze všech důležitých oblastí Sudet. Jaksch byl také ochoten omezit vysílání tak, aby se mluvilo o místních zájmech sudetoněmeckých krajů. Jaksch správně poukázal na škodu, která byla způsobena demokratickému dělnickému hnutí v Sudetech. Roberts však jeho žádost zamítl. Napsal však, že negativní rozhodnutí neznamenal kritiku Jaksche nebo jeho osobní pozice. V příloze pro Foreign Office Roberts opakoval svůj názor, že Jakschovy názory byly platné. Navíc upozornil na Jakschovu upřímnost a čestnost, které byly potvrzeny tím, že odmítl vysílat z Moskvy.⁴²

Naposledy se Jaksch pokusil o obnovení vysílání na začátku roku 1945 ve spojení s tzv. Aktion Wendepunkt. Navrhl proklamaci sudetským Němcům, aby povstali proti nacistům. Také však chtěl sudetské Němce varovat, že v pohraničních oblastech hrozily na konci války krveprolití a destrukce. Britové však tuto poslední Jakschovu snahu zamítlí a celý plán byl zrušen.⁴³

³⁹ Ibid., Sargent's minute, 18 June 1942.

⁴⁰ Ibid., Makins to Nichols, 27 June 1942; Eden to Vansittart, 29 June 1942.

⁴¹ PRO, FO371, File 30835, C11650/326/12, Roberts's minute, 24 November 1942.

⁴² Ibid., C12506/326/12, Jaksch to Roberts, 12 December 1942.

⁴³ Brügel, J.W., Vom Demokratischen Sudetenkomitee zur Aktion Wendepunkt. Zwei unbekannte Episoden aus der sudetendeutschen Emigration. In: Bohemia, München, ročník 1981 (22), číslo 2, str. 408–412.

Diskuse a závěr

Jaksch měl pravdu, když upozornil Foreign Office na to, že by se měl brát ohled na osud 3,5 milionů sudetských Němců. Věděl, že zbytek protihitlerovských sil by potřeboval podporu. Jaksch sám nikdy vysílání na německém programu BBC nedával přednost. Byli to Britové, kteří ho zařadili právě do německého programu. Když byl pak představen jako „osobnost“ na německém programu, Beneš protestoval. Faktem je, že Jakschovy projevy nijak nepoškodily československé zájmy a čeští řečníci zpravidla mluvili těsně před Jakschem nebo po něm. Českoslovenští politici neměli žádné námitky proti účasti českých osobností v německém programu BBC. Jaksch vždy popisoval podmínky v Československé republice jako mnohem lepší než za nacistů. Radil sudetským Němcům, aby se nepodíleli na protičeských aktivitách a kladl důraz na to, že český národ bude opět svobodný, a že Češi a sudetští Němci budou muset po válce spolu zase žít. Když se Benešovi nepodařilo zabránit Jakschovu vysílání, snažil se o to, aby bylo alespoň převedeno do českého programu. Angličané však odmítli. V době, kdy informoval Foreign Office o svých pokračujících snahách zapojit Jaksche a Treuegemeinschaft do československých aktivit,⁴⁴ využil Beneš lorda Vansittarta ke zrušení vysílání. Vansittart prohlásil, že Jaksch byl pangermán. Toto obvinění bylo však nespravedlivé. Celou válku byl Jaksch proti připojení Sudet k Německu a dával přednost asociaci s Československem. I když ve spisku „Was kommt nach Hitler?“ z roku 1939 Jaksch uvažoval o federálním uspořádání Evropy, ve kterém by Sudety byly jedna z německých provincií,⁴⁵ musí být bráno v úvahu datum tohoto dokumentu. I Britové věřili, že federální uspořádání Evropy by bylo stabilizujícím faktorem proti sovětskému vlivu a sám Beneš jednal s Poláky o československo-polské federaci.

⁴⁴ PRO, FO371, File 30834, C845/326/12, Makins's minute, 30 January 1942.

⁴⁵ Jaksch, W., Was kommt nach Hitler? Die Möglichkeiten und Voraussetzungen einer demokratischen Föderalisierung Zentraleuropas, London, 1939.

Někteří historikové viní Jaksche za neúspěch česko-sudetoněmeckých jednání, protože nepodpořil československou pozici od samého začátku.⁴⁶ Taková tvrzení jsou značným zjednodušením. Jiné sudetoněmecké exilové skupiny podpořily československé stanovisko od začátku. Po vypovězení mnichovské dohody se prohlásily za loajální vůči Československu⁴⁷ a požádaly Beneše o povolení vysílat sudetským Němcům. Ripka však poradil Benešovi, aby s odpovědí nespěchal.⁴⁸ Beneš se touto otázkou tudíž nikdy nezabýval a místo toho se zmiňoval o „demokratických tradicích“ Československé republiky. Kontroverze kolem Jakschova vysílání ukazuje, že Jaksch nebyl sám zodpovědný za neúspěch československo-sudetoněmeckých jednání. V otázce rozhlasových relací není pochyb o jeho čestných plánech. Jakschovy projevy byly objektivní a faktické, jeho hlavní chybou bylo však to, že nepochopil situaci po 15. březnu 1939, kdy už sudetští Němci nebyli „utlačovanou menšinou“, nýbrž vedli aktivní útlak Čechů v Protektorátu. Stejně tak nemá logiku Benešovo prohlášení, že Jakschovy projevy byly „kardinální chybou“. Jakschovo odmítnutí tohoto argumentu v dopise z 3. dubna 1943⁴⁹ bylo oprávněné. Jaksch správně upozornil Beneše, že jeho vysílání v německém jazyce bylo nástrojem politické války proti Hitlerovi a nikoliv „říšské vysílání.“ Jaksch také upozornil na to, že Benešovo prohlášení, že tato činnost měla protičeský charakter bylo vyvráceno obsahem projevů. Nikdo nemůže mít námitky proti Jakschovu tvrzení, že české diplomatické kroky proti jeho rozhlasovým projevům byly nejnepřátelštějším aspektem československé politiky vůči sudetským Němcům od roku 1938.

Tato převážně zapomenutá kapitola ve vztazích Edvarda Beneše a Wenzla Jaksche v Londýně ukazuje, proč jednání mezi oběma skupinami od samého začátku neměla naději na úspěch. Jaksch od roku 1939 trval na zárukách budoucí autonomie a menšinových práv pro

⁴⁶ Brügel, J.W., *Tschechen und Deutsche 1939–1946*, München, 1974, str. 23–24.

⁴⁷ AUTGM, fond 40, kr. 62, XVIII-12, *Dopis vůdců sudetoněmecké protifašistické emigrace Benešovi*, 12. září 1942; PRO, FO371, File 30835, C9048/326/12, Beuer, Zinner, and Peres to Eden, 15 September 1942.

⁴⁸ PRO, FO371, File 30835, C9250/326/12, Nichols's minute, 24 September 1942.

⁴⁹ AUTGM, EB-L, kr. 97, Jaksch Benešovi, 3. 4. 1943.

sudetské Němce, které byly později shrnuty v loughtonské deklaraci.⁵⁰ Beneš však byl odhodlán dosáhnout redukci německé menšiny už před svým odjezdem do Ameriky na začátku roku 1939 i za cenu územních odstupu Německu. Svá rozhodnutí nehodlal nikterak vázat.⁵¹ Po porážce Francie v roce 1940 nabídl Beneš Jakschovi a jeho stoupencům vstup do státní rady,⁵² ale téměř vzápětí potom si našel důvody svůj slib neplnit. Benešovi usnadnilo pozici, že v této situaci Jaksch trval na zárukách poválečného uspořádání. V roce 1941 byli Jaksch a Treuegemeinschaft ochotni vstoupit do státní rady bezpodmínečně,⁵³ ale Beneš odložil jejich vstup s výmluvou, že „situace nebyla zralá.“⁵⁴ Možná to odráželo silnou protiněmeckou náladu a opozici domácího odboje vůči sudetoněmecké účasti ve vládě.⁵⁵ Beneš využil těchto námitek domácího odboje, aby přesvědčil Jaksche dobrovolně odložit vstup Treuegemeinschaftu do státní rady.⁵⁶ Přesto, že se Beneš na veřejnosti vyslovoval jinak, je jeho skutečný zájem na dohodě s Jakschem pochybný. Benešovy aktivity kolem Jakschova vysílání to potvrzují. Od začátku roku 1942 Britové a československá vláda jednali o formálním zneuznání Mnichova. Otázka jurisdikce nad sudetskými Němci byla nejspornějším bodem jednání.

Jakschova nemožná pozice v tomto případě byla shrnuta úředníky Foreign Office: „Jaksch nebyl více než pěšcem ve hře, který byl Benešem podveden.“ Přes protesty těch, kteří zůstali objektivní, dali Britové tomuto podvodu oficiální imprimatur.

⁵⁰ PRO, FO371, File 24291, C7749/534/12, Jaksch to Makins, 9 July 1940.

⁵¹ Křen, J., Odsun Němců ve světle nových pramenů. In: Češi, Němci, Odsun, Praha, 1990, str. 7–10.

⁵² Jaksch, W., Europe's Road to Potsdam, London, 1963, str. 362.

⁵³ AUTGM, EB-L, karton 97, Jaksch Benešovi, 3. ledna 1941; AUTGM, fond 40, karton 62, XI/1/1, Treuegemeinschaft oběžník, 10. března 1941.

⁵⁴ Ibid., EB-L, karton 97, Beneš Jakschovi, 9. června 1941.

⁵⁵ Vondrová, Češi, dokument 62, str. 114.

⁵⁶ VHA (Vojenský historický archiv), Praha, fond 20, 20–22/2, Benešovy poznámky k setkání s Jakschem, 22. září 1941; Vondrová, Češi, dokument 72, str. 128–129.